

ЮБІЛЕЇ

© 2005 В. С. Бігун

Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України

АКАДЕМІКУ НАН УКРАЇНИ Ю. С. ШЕМШУЧЕНКУ – 70 РОКІВ

Юрій Сергійович Шемшученко – знаний в Україні та за кордоном правознавець і організатор української юридичної науки й освіти.

Наукове кредо вченого: юридична наука має працювати на випередження, визначати розвиток суспільної практики [1, с. 10].

Він є директором Інституту держави і права імені В. М. Корецького Національної академії наук України, почесним ректором Київського університету права НАН України, академіком НАН України і Академії правових наук України, іноземним членом Російської академії наук, заслуженим діячем науки й техніки України, лауреатом Державної премії України в галузі науки й техніки.

Впродовж більш ніж 40 років творчої діяльності Ю. С. Шемшученко зробив вагомий внесок у розвиток української юридичної науки. Він є автором більше 800 наукових праць, у тому числі близько 30 індивідуальних і колективних монографій з різних галузей юридичних знань; головним (відповідальним) редактором майже 40 книг [1,2], підготував понад 25 докторів і кандидатів юридичних наук. Нагороджений орденами й медалями, іншими державними відзнаками.

Ю. С. Шемшученко народився 14 грудня 1935 року в старовинному Глухові Чернігівської (тепер – Сумської) області в робітничій сім'ї. Його предки походили з козацького роду.

У 1944-54 рр. навчався у Глухівській середній школі № 2. Коли він навчався у третьому класі померла мати. Було важко. Батько – Сергій Іванович – працював і виховував трьох дітей, зігріваючи їх теплотою свого серця й душі.

Після школи юнак став студентом Глухівського технікуму механізації та електрифікації сільського господарства. У листопаді 1954 р. був

призваний на строкову військову службу. Закінчив річну школу авіаційних механіків у м. Морозовську Ростовської області, згодом служив механіком з авіаозброєння в одному з полків Батайського військового авіаційного училища у Краснодарському краї.

Демобілізувавшись з армії влітку 1957 р., він вступив на юридичний факультет Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка й закінчив навчання 1962 р. Чотири роки працював в органах прокуратури Сумської області. У той час почав друкуватися в наукових юридичних виданнях і місцевій пресі. Першою науковою публікацією була стаття «Дотримуватись законності у діяльності сільських Рад» у другому номері журналу «Радянське право» за 1965 р.

Від 15 листопада 1966 до 15 листопада 1969 р. Ю. С. Шемшученко – аспірант Сектора (з червня 1969 р. – Інституту) держави і права АН УРСР, очолюваного відомим ученим-міжнародником, академіком АН УРСР В. М. Корецьким. Науковим керівником дисертації був правознавець-конституціоналіст, професор А. П. Таранов.

У лютому 1970 р. Ю. С. Шемшученко успішно захистив кандидатську дисертацію на тему «Забезпечення соціалістичної законності в діяльності місцевих органів радянського державного управління засобами прокурорського нагляду (на матеріалах Української РСР)». Вона лягла в основу першої монографічної праці автора, підготовленої у співавторстві з І. Бутко – «Місцеві Ради і забезпечення законності» (1973).

У листопаді 1969 р. Ю. С. Шемшученко обійняв посаду молодшого, а у грудні 1972 р. – старшого наукового співробітника Інституту. У цей же час він обрав новий напрям наукової діяльності – екологічне право. Саме ця проблематика визначила зміст подальшого творчого пошуку Ю. С. Шемшученка й принесла йому широкі наукові визнання.

У 70-80-х роках він опублікував самостійно або у співавторстві низку монографічних праць еколого-правового характеру. Серед них: «Адміністративно-правова охорона природи Українсь-

кої РСР» (1973), «Організаційно-правові питання охорони навколишнього середовища в СРСР» (1976), «Юридична відповідальність у галузі охорони навколишнього середовища» (1978), «Охорона навколишнього середовища в містах» (1981), «Правова охорона навколишнього середовища у сільському господарстві» (1984), «Правова охорона навколишнього середовища в галузі промислового виробництва» (1986), «Правові проблеми екології» (1989).

У лютому 1979 р. Ю. С. Шемшученко успішно захистив докторську дисертацію «Державне управління охороною навколишнього середовища в СРСР».

У цих роботах учений виявив себе як фундатор нової наукової школи – управління якістю навколишнього середовища. Теоретичні висновки цієї школи були покладені в основу вдосконалення екологічного законодавства та механізму його реалізації.

На початку 1979 р. Ю. С. Шемшученка було затверджено завідувачем відділу проблем радянського будівництва, а в квітні 1982 р. – завідувачем відділу правових проблем сільського господарства й охорони навколишнього середовища Інституту. У жовтні 1985 р. за рішенням ВАК при Раді Міністрів СРСР йому було присвоєно звання професора.

У січні 1988 р. Загальні збори АН УРСР обрали Ю. С. Шемшученка членом-кореспондентом АН УРСР за спеціальністю «Право». Восени цього ж року колективи Інституту й Відділення історії, філософії та права АН УРСР демократично обрали, а 12 жовтня Президія АН УРСР затвердила Ю. С. Шемшученка директором Інституту держави і права АН УРСР.

На новій посаді Ю. С. Шемшученко виявив здібності вмілого організатора юридичної науки, якому притаманне відчуття нового й прогресивного. Під його керівництвом Інститут істотно перебудував свою роботу, особливо після проголошення незалежності України. Наукові дослідження Інституту стали конкретнішими, спрямованими на розбудову української державності та власної правової системи.

Ю. С. Шемшученко – активний учасник конституційного процесу. Він входив до складу Конституційної комісії Верховної Ради України і робочої групи з розробки проекту Конституції України 1996 р. Був організатором створення концепції і проекту Основного Закону, запропонованих Інститутом і поданих до Верховної Ради України, а також членом Комісії з підготовки змін до Конституції України та інших законо-

проектів, (квітень 2000 р.), Національної ради з питань адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу тощо. Входить до складу Комісії з реформування правоохоронних органів при Президентові України (2005 р.).

Після призначення на посаду директора Інституту Ю. С. Шемшученко істотно розширив сферу власної наукової діяльності. Він уже не обмежується еколого-правовою тематикою, а приділяє багато уваги науковій розробці проблем теорії та історії держави і права, політології, конституційного права і державного управління, космічного, кооперативного й аграрного права. Ю. С. Шемшученко є співавтором і відповідальним редактором «Політологічного енциклопедичного словника» (1997 і 2004), монографій «Український парламентаризм: минуле і сучасне» (1999), «Юридична наука і освіта на Україні» (1992), «Жертви репресій» (1993), «Право власності в споживчій кооперації України» (1996), «Державотворення і правотворення в Україні» (2001) тощо. За редакцією вченого у 1997 р. побачила світ видатна пам'ятка українського права «Права, за якими судиться малоросійський народ». За цю працю Ю. С. Шемшученко був удостоєний премії НАН України ім. М.П. Василенка.

Загальнодержавне і велике наукове значення має діяльність Ю.С. Шемшученка як голови редакційної колегії 6-томної «Юридичної енциклопедії» (1996-2004). Він був автором цього проекту, домігся прийняття урядової постанови з даного питання й доклав багато зусиль як керівник творчого колективу з підготовки цього фундаментального видання. У 2004 р. «Юридична енциклопедія» одержала Державну премію України в галузі науки й техніки.

Ю. С. Шемшученкові належить ініціатива видання 10-томної «Антології української юридичної думки» (2002-2005) за його загальною редакцією. Він був мозковим центром цього проекту. Фундаментальний багатотомник увібрав найкращі надбання вітчизняних правознавців за два з половиною століття.

Вчений очолює Раду з координації фундаментальних правових досліджень НАН України. Як академік НАН України (1992 р.) і директор Інституту тісно співпрацює з Президією НАН України. У 1993 р. під його керівництвом було підготовлено й видано монографії «Правовий статус Академії наук України», а у 1998 р. – «Академічна юридична думка». Ю.С. Шемшученко чимало зробив для реабілітації другого пре-

зидента ВУАН М. П. Василенка та видання його творчої спадщини.

Ю. С. Шемшученко є одним із засновників Академії правових наук України, членом її Президії та академіком-секретарем Відділення аграрного, екологічного та господарського права. Він також є академіком Української академії політичних наук (з 1995 р.) і єдиним з українських учених-юристів іноземним членом Російської академії наук (з 1999 р.).

Активною є й міжнародно-правова діяльність Ю. С. Шемшученка. Він є експертом Ради Європи, членом Міжнародного арбітражного суду, Міжнародної ради з права навколишнього середовища (з 1990 по 1992 рік був Регіональним координатором цієї ради), Комісії екологічного права Міжнародного союзу захисту природи, почесним членом Інституту правових досліджень Польської академії наук, членом міжнародної Академії екологічного права (США), був учасником багатьох міжнародних форумів.

Від 1998 р. Ю. С. Шемшученко очолює Міжнародний центр космічного права НАН України. За його редакцією кілька видань витримав збірник законодавчих актів «Космічне право України», а нині видається багатотомник «Космічне законодавство країн світу». Центр тісно взаємодіє з Національним космічним агентством України.

Ю. С. Шемшученко бере активну участь у громадському житті України. Він стояв біля витоків утвореної 1991 р. Української асоціації політологів і був першим її президентом. Ініціював і організував створення професійної громадської правничої організації – Спілки юристів України. Був першим її головою (1991-1993).

Протягом десяти років (1994-2004) очолював Комісію з питань громадянства при Президентові України. Є членом Секції суспільних наук Комітету з Державних премій України в галузі науки й техніки (з 1993 р.).

Ю. С. Шемшученко – активний провідник ідей правової держави. Він багато робить для підвищення правосвідомості та правової культури громадян. На це спрямовані його численні кваліфіковані виступи в пресі, по радіо й телебаченню.

Багато уваги приділяє Ю. С. Шемшученко й підготовці кадрів. Він очолює Спеціалізовану вчену раду із захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора наук при Інституті. Його учні – доктори й кандидати юридичних наук працюють у багатьох країнах світу.

Ю. С. Шемшученко ініціював утворення першого академічного навчального закладу – Вищої

школи права при Інституті держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Від 2000 р. цей заклад має назву Київського університету права НАН України. 14 липня 2004 р. Президією НАН України затверджена державна атестація Університету як наукової установи, якій надається підтримка держави. Київський університет права НАН України отримав за групою «А» рейтинг 520 балів. Таким чином Університет став єдиним, поки що, в нашій країні навчальним закладом IV рівня акредитації, науковий потенціал якого дорівнюється академічній науковій установі. А разом з Інститутом він становить унікальний науково-освітній комплекс нового, європейського типу. Тут готуються на високому професійному рівні й з урахуванням новітніх досягнень юридичної науки юристи XXI століття. Саме на це спрямовує колектив Університету його ректор Ю. С. Шемшученко.

У полі його зору перебувають питання підготовки нових підручників для вищих юридичних навчальних закладів. На пропозицію Ю. С. Шемшученка була затверджена спеціальна програма видання академічних підручників спільно Інститутом і Університетом. У рамках цієї програми вже побачили світ такі з них, як «Адміністративне право», «Цивільне право», «Трудове право», «Земельне право». Виданий у 2005 р. підручник «Екологічне право України: Академічний курс» вийшов за його редакцією і з його участю як співавтора цієї праці.

Академік Ю. С. Шемшученко зробив внесок у розвиток філософії права в Україні. Він став редактором-співзасновником часопису «Проблеми філософії права». Юрій Сергійович також підготував кілька праць з філософії права. Так, у своїй статті «Що є право?» (2005) він обстоює думку про те, що право є «системою соціальних загальнообов'язкових норм, встановлених чи санкціонованих державою» [2, с. 74; 3, с. 46]. Разом з тим, вчений визнає значення й інших підходів. Так, під час святкування 10 річчя Київського університету права НАН України він звернувся до студентів та гостей з такими словами: «Сьогодні ми вчимо наших студентів не тільки догми, але й духу права, що впливає із принципу верховенства права. Ми даємо студентові не тільки диплом, а й ґрунтовні знання» [4]. Академік Ю. С. Шемшученко підтримує розвиток філософії права в Україні.

Життя вченого не обмежується суто професійною науковою та освітньою діяльністю. У нього широке коло друзів. Він захоплюється поезією, історичною та мемуарною літературою,

малює і грає в шахи, підтримує тісні зв'язки зі своїми земляками-глухівцями та сумчанами. Очолює Глухівське відділення Сумського земляцтва у Києві. У 2000 р. видав працю про свого земляка, поета пушкінської плеяди В. І. Туманського («Наш друг Туманський»), а у 2003 р. перевидав «Історію Малоросії» М. А. Маркевича, який також походив з Глухівщини.

У Юрія Сергійовича надійні сімейні тили. Дружина – Інна Василівна – кандидат економічних наук, автор ряду праць з економічної проблематики. Два сини – Олег і Геннадій – також зайняті творчою діяльністю, виховують дітей. Уся родина живе дружно, у взаємній згоді.

Юрій Сергійович – людина широкого кругозору, демократичних поглядів і переконань, талановитий і працьовитий учений, умілий організатор юридичної науки й освіти. Його наукове кредо – юридична наука має бути об'єктивною й працювати на випередження, визначаючи розвиток суспільної практики. Ця парадигма червоною ниткою проходить через його науковий доробок.

Юрій Сергійович – великий життєлюб і патріот України. Він звеличує її славу не каяттям у патріотизмі, що стало у наш час досить поширеним явищем, а наполегливою творчою працею й конкретними її результатами. Йому не байдуже як майбутнє України, так і її славне минуле.

Щиро вітаємо ювіляра зі знаменною датою, зичимо міцного здоров'я на довгі роки, плідної наукової праці, творчих успіхів і наснаги.

Список літератури

1. Юрій Сергійович Шемшученко: Біобібліографія. Упорядник і автор вступної статті В. І. Семчик. Відп. Ред. В. В. Цветков. – Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2000. – 64 с.
2. Шемшученко Ю. С. Вибране. – К.: «Видавництво «Юридична думка», 2005. – 592 с.
3. Шемшученко Ю. С. Що є право? // Антологія української юридичної думки. – Т. 10. – К., 2005. – С. 30-46.
4. Микола Гаращук. Vivat Akademia! // Юридична газета. – № 24 (60) – 29 грудня 2005.

Часопис «Проблеми філософії права»